

ÖNSÖZ

Bankacılık düzenlemeleri konusunda, 1980'li yıllardan bu yana yaşanan uluslararasılaşma sürecinde sermaye yeterliliği düzenlemeleri önemli bir yere sahip olmuştur. Basel Komitesi'nin 1988 yılında yayınladığı standart, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından benimsenmiştir. 1999 yılından bu yana, yeni sermaye yeterliliği standardının taslağı üzerinde çalışmalar sürmektedir. Türkiye, ilk standardı 1989 yılında benimsemiş bir ülkedir. Yeni sermaye standardının uygulanmasını sağlamaya dönük çalışmalar da düzenleme otoritesi tarafından yürütülmektedir.

Ülkemizde yaşanan son iki ekonomik krizin ardından hayata geçirilen mali sistemin yeniden yapılandırılması çalışmalarında, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, sermaye yeterliliği standartlarının gelişmekte olan ülkeler üzerinde gerçekleşen ve olası olumsuz etkileri değerlendirilmekte ve seçilmiş bazı ülkelerdeki uygulamaları incelenmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanması aşamasında mesleki bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım, tezin Türkiye'yi kapsayacak şekilde kurgulanmasında yönlendirici olan Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürü Sn. İ. Hakkı Arslan ve Yatırım ve Finansman Araçları Müdürü Sn. Kadir Öz' e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın hazırlanmasında akademik bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, katkı ve yorumlarıyla tezin şekillenmesinde büyük emeği olan tez danışmanım Sn. Doç. Dr. Ömer Faruk Çolak' a teşekkür ederim.

Son olarak, bana destek olan eşim İbrahim Değirmenci' ye ve tüm Yatırım ve Finansman Araçları Müdürlüğü çalışma arkadaşlarıma teşekkür borçluyum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER SAYFASI.....	ii
TABLO LİSTESİ.....	v
GRAFİK LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
EK LİSTESİ.....	xi
ÖZET (Türkçe).....	xii
ABSTRACT.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

BASEL SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDARTLARI VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEKİ ETKİLERİ.....	5
2.1. Bankacılık Sektörüne İlişkin Düzenlemelerin Nedenleri.....	5
2.2. Bir Düzenleme Aracı Olarak Sermaye Yeterliliği.....	11
2.3. Bankacılık Düzenlemeleri Konusunda Uluslararası Bütünleşmenin İlk Adımları.....	13
2.4. Sermaye Yeterliliği Konusunda Yaşanan Uluslararası İşbirliği.....	14
2.4.1. 1988 Basel Standardı.....	14
2.4.1.1. Sermayenin Bileşenleri.....	16
2.4.1.2. Bilanço Aktiflerine Uygulanan Risk Katsayıları.....	19
2.4.1.3. Bilanço Dışı Aktiflere Uygulanan Risk Katsayıları.....	21
2.4.1.4 Hedeflenen Standart Oran ve Basel Standardı'nın Uygulanması.....	22
2.5. Basel Standardı'nın Piyasa Riskini Kapsayacak Şekilde Değiştirilmesi.....	24
2.5.1. Standart Yaklaşım.....	25

2.5.2. Bankaların İçsel Risk Ölçüm Modellerinin Kullanılması Yaklaşımı.....	31
2.6. Yeni Basel Sermaye Standardı Taslağı.....	36
2.6.1. Yeni Sermaye Standardının Birinci Bileşeni: Minimum Sermaye Gerekliliği.....	38
2.6.2. Yeni Sermaye Standardının İkinci Bileşeni: Gözetim Uygulamaları.....	45
2.6.3. Yeni Sermaye Standardının Üçüncü Bileşeni: Piyasa Disiplini.....	46
2.7. Basel Sermaye Yeterliliği Standartlarının Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Etkilerinin Değerlendirilmesi.....	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKE UYGULAMALARI : İNGİLTERE VE GÜNEY KORE ÖRNEKLERİ.....	56
3.1. İngiltere Uygulaması.....	56
3.1.1. İngiltere'de Bankacılık Düzenlemelerinin Genel Özellikleri.....	56
3.1.2. Sermaye Yeterliliğine İlişkin Uygulamaların Gelişimi ve Güncel Uygulama.....	57
3.1.3. Basel 1988 Standardı'nın Uygulanmasının Etkileri.....	62
3.2. Güney Kore Uygulaması.....	63
3.2.1. Güney Kore'de Finansal Sistemin Bileşenleri.....	63
3.2.2. Devlet Öncülüğünde Kalkınma Stratejisinin Finansal Sisteme Maliyeti.....	64
3.2.3. Finansal Kriz ve Yeniden Yapılanma.....	66
3.2.4. Bankacılık Gözetimi.....	67

3.2.5. Sermaye Yeterliliği Uygulamaları.....	67
3.2.6. G. Kore'nin Ticari Bankalarının SYR'lerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi.....	70
3.2.7. Sermaye Yeterlilik Oranlarının Analizi.....	72
3.2.8. Derecelendirme Kuruluşlarının Derecelerinin Sermaye Yeterlilik Standardının Risk Katsayılarının Belirlenmesinde Kullanılması.....	74
3.2.9. G. Kore Örneğinde Kredi Derecelerinin Analizi.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE.....	83
4.1. Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi.....	83
4.2. Türk Bankacılık Sisteminde 1988 Basel Standardı Uygulanana Kadar Yürürlükte Olan Düzenlemeler.....	89
4.3. Basel 1988 Standardının Türk Bankacılık Sistemine Uyarlanması.....	91
4.3.1. Sermaye Yeterliliği Konusunda 1989-2001 Tarihleri Arasında Yapılan Düzenlemeler.....	91
4.3.2. BDDK'nın Kurulmasından Sonra Sermaye Yeterliliği Konusunda Yapılan Düzenlemeler.....	100
4.4. Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı.....	106

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME.....	114
KAYNAKÇA.....	118
EK 1.....	124

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Basel Standardı'nın Geçiş Dönemi Takvimi.....	22
Tablo 2: 1988 Basel Standardına Göre SYR'nin Hesaplanması.....	23
Tablo 3: Spesifik Riskin Hesaplanmasında Kullanılacak Risk Ağırlıkları....	26
Tablo 4: Vadeye Kalan Gün Sayısı Yöntemine Göre Vadeler ve Risk Ağırlıkları.....	27
Tablo 5: Vadeye Kalan Gün Sayısı Yöntemi: Yatay Netleştirme Yüzdeleri.....	28
Tablo 6: Piyasa Riskinin Dahil Edildiği SYR'nin Hesaplanması.....	35
Tablo 7: Basel I ve Basel II'nin Karşılaştırılması.....	37
Tablo 8: Kredi ve Operasyonel Risklerin Hesaplanmasında Uygulanabilecek Yöntemler.....	39
Tablo 9: S&P'un Dereceleri Kullanılarak Hazırlanan Ülke, Banka ve Anonim Şirket Risk Katsayıları.....	40
Tablo 10: 1988 Basel Standardından Sonra OECD Üyesi Olan Ülkeler.....	49
Tablo 11: Seçilmiş S&P Ticari Kredi Dereceleri ve İflas Etme Yüzdeleri.....	51
Tablo 12: OECD Üyesi Olan / Olmayan Ülkeler Bazında Ülke Dereceleri ve Risk Katsayıları.....	52
Tablo 13: Anonim Şirketlerden Olan Alacaklara İlişkin Sermaye Gerekliliği.....	54
Tablo 14: Ülke Riskleri Esas Alınarak Hazırlanmış Sermaye Gereksinimleri.....	55
Tablo 15: İngiltere ve ABD'de Basel Standardı Öncesinde Kullanılan Risk Katsayıları.....	59
Tablo 16: G. Kore: Banka Gruplarının Piyasa Payları (Yüzde)	66

Tablo 17: G. Kore: Ticari Bankaların SYR'lerine İlişkin Veriler (Yüzde ve Adet).....	68
Tablo 18: G. Kore: Sermaye ve Risk Ağırlıklı Aktiflerdeki Gelişmeler (Yüzde).....	69
Tablo 19: G. Kore : Bilanço İçi Riskli Aktiflerin Bileşimi (Yıl Sonu Rakamı, Yüzde).....	70
Tablo 20: Seçilmiş Ticari Bankaların Mülkiyet Yapısı İçinde Kamu ve yabancıların payları. (Yüzde).....	71
Tablo 21: Bankaların Toplam Aktifleri (Milyar USD ve Yüzde).....	71
Tablo 22: Basel 1988, Basel 1999 ve Geleneksel Yaklaşımlara Göre Hesaplanmış Sermaye Yeterlilik Rasyoları.....	72
Tablo 23: Derecelendirme Kuruluşlarının Kriterleri.....	74
Tablo 24: Moody's ve S&P tarafından yayınlanmış alfabetik derecelerin rakamsal karşılıkları.....	78
Tablo 25: S&P ve Moody's'in G. Kore Bankaları İçin Yayınlanmış Olduğu Dereceler ve Bunların Rakamsal Karşılıkları.....	79
Tablo 26: G. Kore Ticari Bankalarının S&P ve Moody's Dereceleri Kullanılarak Belirlenen Sıraları.....	80
Tablo 27: G. Kore Ticari Bankalarının S&P ve Fitch'in Dereceleri Kullanılarak Belirlenen Sıraları.....	81
Tablo 28: Türk Bankacılık Sisteminde Banka Sayısı.....	84
Tablo 29: Bankacılıkta Toplam Aktiflerin Mülkiyet Yapısına Göre Gelişim (Yüzde).....	85
Tablo 30: Bankacılıkta Toplam Aktiflerin Banka Büyüklüklerine Göre Gelişim (Yüzde).....	85
Tablo 31: Bankacılığın Toplam Aktifleri İçinde DİBS'nin Payının Gelişimi (Yıl Sonları İtibariyle, Yüzde)	87

Tablo 32: Ticaret Bankalarının Sermaye Yeterlilik Oranları (Milyon TL ve Yüzde).....	91
Tablo 33: Sermaye Yeterliliği Konusundaki 6 ve 12 sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması.....	94
Tablo 34: Sektör ve Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterlilik Oranları.....	97
Tablo 35: Bazı Kamu ve Özel Sermayeli Bankaların Sermaye Yeterlilik Oranları (Yüzde).....	97
Tablo 36: Çarpım Faktörü ve Artı Çarpım Faktörü.....	103
Tablo 37: Program Çerçevesinde Kamu Desteği Sağlanmasının Esasları.....	109
Tablo 38: Programın İlk Aşamasının Sonuçları (Trilyon TL).....	110
Tablo 39: Türkiye'nin 2002 Yılı Dış Borç Stokunun Kredi Kuruluşları Açısından Yarattığı Sermaye Gerekliliği.....	112

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa No

Grafik 1: Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı.....	86
Grafik 2: Bankacılık Sektöründeki Kredilerin Gelişimi.....	86
Grafik 3: Bankacılık Sektöründe “Özkaynak + Toplam Kar / Toplam Aktif” Oranının Gelişimi.....	99
Grafik 4: Bankacılık Sektöründe “Özkaynak + Toplam Kar / Toplam Aktif + Gayrinakdi Krediler” Oranının Gelişimi.....	99
Grafik 5: Bankacılık Sektöründe “Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktifler” Oranının Gelişimi.....	100

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliđi
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BGO	: Bankacılık Gözetim Ofisi
BHM	: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
BOE	: İngiltere Merkez Bankası
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
EAD	: Temerrüt Halinde Riskteki Deđer
EI	: Yüklenim Göstergesi
FSA	: Finansal Hizmetler Otoritesi
FSC	: Finansal Gözetim Komisyonu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
H&CB	: Emlak ve Ticaret Bankası
HDTM	: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
İDY	: İçsel Derecelendirme Yaklaşımı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKBG	: Kamu Kesimi Borçlanma Geređi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
LGD	: Temerrüt Halinde Kayıp
LGE	: Gerçekleşecek Kayıp
M	: Vadeye Kalan Gün Sayısı
MDC	: Menkul Değerler Cüzdanı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PD	: Temerrüde Düşme Olasılığı
PE	: Kayıp Oluşma Olasılığı
PWC	: Pricewaterhousecoopers
RMD	: Riske Maruz Deđer
SIB	: Menkul Kıymetler ve Yatırımlar Kurulu
SM	: Standart Metot

S&P	: Standards and Poors
SYR	: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliđi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TGA	:Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
QIS	: Niceliksel Etki Çalışması
YPNVİP	:Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu
YPNGP	: Yabancı para Net Genel Pozisyon

EK LİSTESİ

Sayfa No

Ek 1: G. Kore Bölümünde Yapılan Hipotez Testleri İçin Kritik Değerler Tablosu.....	124
---	-----

ÖZET

Bu çalışmada, bankacılık düzenlemelerinin temel bileşenlerinden biri olan sermaye yeterliliği konusundaki Basel Standartları ve bu standartların uygulanmasının gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

Basel Komitesi, ilk sermaye yeterliliği standardını, bu konudaki düzenlemelerin uluslararasılaşmasını sağlamak ve bankaların farklı ülkelerde varolan farklı düzenlemeler nedeniyle maruz kaldıkları rekabet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla 1988 yılında yayınlamıştır. Standart, 1996 yılında piyasa risklerini kapsayacak şekilde geliştirilmiştir. Standart, uygulanmaya başlandığı 1992 yılından bu yana, yalnızca uluslararası bankalar için değil, ulusal bankacılık sistemleri için de model oluşturmuştur.

Bankacılık sektöründe yaşanan hızlı gelişim sürecinde yeni finansal ürünlerin ortaya çıkması ve kredi riski yanında, piyasa riskleri ve operasyonel risklerin de önem kazanması, mevcut standardın tanımladığı sermaye yeterlilik oranının riske duyarlılığını azaltmıştır. Basel Komite, bu eksikliği gidermek için, 1999 yılında yeni sermaye yeterliliği standardının ilk taslağını yayınlamıştır. Taslağın, son hali verildikten sonra, 2006 yılından itibaren uygulanması planlanmaktadır.

Bu çalışmada, 1988 yılında yayınlanan ilk sermaye yeterliliği standardının İngiltere, Güney Kore ve Türkiye'deki uygulamaları değerlendirilmektedir. Standart, OECD üyesi ülkelere kullandırılan bütün krediler için ve OECD üyesi olmayan ülkelere kullandırılan kısa vadeli krediler için daha düşük risk ağırlıkları uygulamaktadır. Bu çalışmada, standardın uygulamaya konulması ile birlikte, gelişmekte olan ülkelere kullandırılan kredilerin hem hacim olarak azaldığı, hem de döngüsel ve kısa vadeli bir nitelik kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, bu ülkelerin finansal sistemlerinde istikrarsızlığa neden olmakta ve kalkınmaları üzerinde uzun dönemli olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Yeni standart taslağı, OECD üyesi olma temelinde yapılan ayrımı terk ederek, kredi riskinin ölçümünde iki yeni yaklaşım önermektedir. Standart yaklaşıma göre, bankalar risk ağırlıklarını saptarken bağımsız uluslararası derecelendirme kuruluşlarının yayınladıkları kredi derecelerini esas alacaklardır. İçsel derecelendirme yaklaşımı ise, bankalara, içsel risk ölçüm modelleri ile saptadıkları dereceleri kullanma imkanı sunmaktadır.

Yeni taslağın kredi riskinin ölçümü için önerdiği yaklaşımlar, gelişmekte olan ülkelere kullanılacak kredilerin döngüsel olma özelliğini giderici çözümler sunmamaktadır. Gerek dış derecelendirme kuruluşlarının yayınladığı kredi dereceleri, gerekse içsel kredi dereceleri, ülkelerin ve finansal kuruluşların mali yapıları iyileştiğinde iyileşmekte, kötüleştiğinde ise daha hızlı bir şekilde gerilemektedir. Bu çalışmada, varolan standardın gelişmekte olan ülkeler açısından neden olduğu olumsuz sonuçların, yeni taslağın uygulanması ile birlikte, bu ülkeler için daha yapısal bir nitelik kazanabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: sermaye yeterliliği, Basel standardı, kredi dereceleri.

ABSTRACT

In this study, Basel Capital Standards, one of the core tools of banking regulation and supervision, and their effects on developing countries were analyzed.

Basel Committee published the first Accord in 1988 in order to establish international standards in capital adequacy regulations, and eliminate competition inequalities among international banks. In 1996, the Accord was amended to cover market risks. Since it was implemented, the Accord has become a model regulation for both the international banks and the national banking systems.

By the development of financial sector, new financial products emerged and besides credit risk, market and operational risks gained importance in banking. The capital adequacy ratio became insufficient to measure bank's risk taking. Basel Committee published a consultative package in 1999 to replace the current Accord. After finalizing the new capital Accord, Committee is planning to implement it in 2006.

In this study, the implementation of Basel Capital Accord in UK, South Korea and Turkey were analyzed. The risk weight structure of the current Accord provides some advantages to the short term lending to non-OECD countries and short, medium and long term lending to OECD countries. After the implementation of the Accord, the amount of lending from developed countries to developing countries declined, the maturity of lending to developing countries was shortened and most importantly the structure of lending became pro-cyclical. This lending structure created financial instability in these countries and it led to long-term negative effects on their developments.

In the new consultative package, the previous OECD and non-OECD based approach was substituted by defining two new methods to

calculate credit risk. The standard approach is based on using the external credit ratings while the internal rating based approach is based on using the internal ratings.

These two approaches can not propose solutions to the pro-cyclical structure of the lending to the developing countries, because both the external and the internal ratings are inherently pro-cyclical. As the financial health of a sovereign and a financial institution improve, ratings also improve and vice versa. In this study, it was concluded that, the negative effects of the Basel Accord in developing countries are likely to cause structural problems when the new consultative package is implemented.

Key words: Capital adequacy, Basel capital Accord, credit rating.